

## ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

### THE POTENTIAL OF OUT-OF-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS IN THE FORMATION OF CREATIVITY IN CHILDREN AND YOUTH

У даній публікації обґрунтована важливість розвитку креативності, як важливої характеристики успішної особистості. Автор звертає увагу на зв'язок між кількістю креативних фахівців та інноваційним розвитком економіки та держави в цілому.

З'ясовано, що креативність можна розвивати, проте відсутня загальна концепція розвитку креативності. Обґрунтовано наявність високого потенціалу для формування та розвитку креативності дітей і молоді закладами позашкільної освіти. Виявлено особливість освітнього середовища, яка полягає у наявності високого рівня мотиваційної складової до відвідування занять в гуртках та творчих об'єднаннях. З'ясовано важливість наявної відповідної матеріально-технічної бази, яка створює позитивний вплив на бажання продовжувати навчання. Враховано низку факторів освітнього процесу, які сприяють реалізації власного творчого задуму. До таких віднесено відсутність оцінювання, можливість працювати у власному темпі, спілкування з однодумцями, свобода думки при висуненні гіпотези, формуванні припущення, можливість експериментувати та перевіряти власну ідею.

Виявлено зростання інтересу до академічних дисциплін та раніше не відомих галузей знань у вихованців, під час роботи над різними проектами. Узагальнено головні переваги, які сприяють розвитку креативності вихованців закладів позашкільної освіти. Акцентовано увагу на гнучкості позашкільної освіти завдяки вільному вибору навчальної програми педагогом. Проведений аналіз дозволяє узагальнити широкий потенціал закладів позашкільної освіти спрямований на розкриття та розвиток творчого потенціалу особистості.

Автор вбачає подальше розкриття зазначеної теми шляхом проведення аналізу наявних засобів державного стимулювання розвитку креативності та вивчення досвіду роботи закладів в умовах кризових умов таких як пандемія COVID-19 та військовий стан на території України.

**Ключові слова:** позашкільна освіта, гуртки, розвиток, креативність, інновації, освіта, розвиток талантів, успішна особистість, учні, молодь.

This publication substantiates the importance of the development of creativity as an important characteristic of a successful personality. The author draws attention to the connection between the number of creative specialists and the innovative development of the economy and the state.

It was confirmed that creativity can be developed, but there is no general concept of creativity development. The existence of a high potential for the formation and development of creativity of children and youth in out-of-school education institutions is substantiated. The peculiarity of the educational environment is revealed, which consists in the presence of a high level of motivational component for attending classes in selectives and creative associations. The importance of the appropriate available material and technical basis, which creates a positive impact on the desire to continue education, has been clarified. Several factors of the educational process are considered, which contribute to the realization of one's own creative idea. These include the absence of evaluation, the opportunity to work at one's own pace, communication with like-minded people, freedom of thought when proposing a hypothesis, forming an assumption, the opportunity to experiment and test one's own idea.

The growth of interest in academic disciplines and previously unknown fields of knowledge among students during work on various projects was revealed. The main advantages that contribute to the development of creativity of students of put-of-school education institutions are summarized. Attention is focused on the flexibility of out-of-school education thanks to the free choice of the curriculum by the teacher. The conducted analysis allows us to generalize the wide potential of out-of-school education institutions aimed at revealing and developing the creative potential of an individual.

The author foresees the further disclosure of the topic under discussion by conducting an analysis of the available means of state stimulation of the development of creativity and studying the experience of institutions in crisis conditions such as the COVID-19 pandemic and martial law on the territory of Ukraine.

**Key words:** out-of-school education, selectives, development, creativity, innovation, education, talent development, successful personality, students, youth.

УДК 37.015.31:37.018.43:374.091  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.1.8>

**Шубіна О.П.,**  
заступник директора  
з навчально-виховної роботи  
Житомирського міського центру  
науково-технічної творчості  
учнівської молоді

**Постановка проблеми.** Чимало досліджень науковців доводять, що креативність є однією з провідних якостей сучасної успішної особистості. Людство дуже швидко розвивається, що призводить не лише до позитивних змін, але й сприяє виникненню проблем, про які раніше не було відомо. Відповідно немає готових рішень, на які можна було б орієнтуватися під час їх вирішення. Саме креативність дозволяє знаходити шляхи вирішення нових задач, які несподівано виникають. Кожна держава прагне отримати

якомога більше підготовлених креативних фахівців для подолання викликів сьогодення оптимальним шляхом. На сучасному етапі розвитку науки виникає чимало ідей стосовно того, що вміння адаптуватися до бурхливого світу соціальної взаємодії (соціальний інтелект) досить тісно пов'язано з такою властивістю особистості як креативність. Налагодження конструктивних соціальних зв'язків притаманне людям із гнучкою поведінкою, які відкриті для нових ідей, тобто є креативними [1, с. 15–16].

Креативність розглядають як важливий елемент інноваційного мислення, саме тому міжнародна організація з якості освіти розробила рамковий документ з оцінювання креативного мислення українських підлітків [10, с. 9–10] для оцінки їх потенціалу.

Незважаючи на те, що вже проведена велика кількість досліджень в галузі психології креативності, досі не вироблено цілісної концепції, нерозв'язані питання про джерела й детермінанти творчості, взаємозв'язок особливостей особистості й творчості. Одне з центральних питань – питання про можливість навчання й розвитку креативності, тобто формування творчих умінь, творчого мислення, творчого стилю діяльності, й досі залишається дискусійним [5, с. 152–158].

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Останніми роками дослідженнями розвитку креативності у галузі педагогіки займаються такі вчені: О. Є. Антонова (технологія розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін), О. М. Дунаєва (формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки), В. В. Павленко (розвиток креативності в процесі професійної підготовки), І. М. Станіславчук (розвиток креативності молодших школярів) та інші.

Д. В. Богоявленської обґрунтувала методику «Креативного поля» яка полягає у здатності до продовження пізнання за рамками вимог ситуації, А. О. Іванченко досліджує психологію креативності особистості.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Нещодавно з'явилось чимало праць із питань розвитку нестандартного мислення та креативності, фахівців, які тривалий час працювали у сферах fashion-індустрії, реклами, на посадах з підбору персоналу у великих всесвітньо відомих компаніях, психологи та бізнес-тренери, які стверджують, що креативність – це здатність особистості, яку можна розвивати. Проте, питання формування та розвитку креативності учнів у закладах освіти потребує подальших наукових розвідок.

**Виклад основного матеріалу.** Як влучно зазначає Р. Шаповал, важливим засобом соціалізації є залучення підростаючого покоління до активної соціально значимої та соціально визначеної креативної діяльності. Необхідним є мотивація та стимулювання навчальної й творчої діяльності, самопізнання та саморозвитку особистості. Особлива роль у цьому належить закладам позашкільної освіти. Це пов'язано з тим, що позашкільна освіта в Україні не є обов'язковою. Діти обирають напрям діяльності та навчаються у тих гуртках та творчих об'єднаннях, відповідно до своїх інтересів та вподобань.

Досить важливою особливістю формування креативності особистості в закладі позашкільної освіти є наявність великої кількості форм креативної діяльності. Множинність діялісно-креативного самовизначення кожної дитини робить позашкільний заклад дійсно унікальним простором навчання, виховання і творчості [9, с. 142]. Важливим аспектом розвитку креативності особистості є наявність керованого, не стихійного освітнього середовища. Педагог дозволяє дітям відхилитись від стандартних вимог та рішень певного завдання, проте постійно моніторить шлях його виконання до отримання результату.

Потрапляючи в заклад позашкільної освіти дитина навчається розуміти і відчувати свій власний внутрішній творчий потенціал. Креативність є основою творчої компетентності особистості, яка виявляється під час творчого процесу як здатність породжувати різноманітний, соціально важливий, оригінальний продукт і продуктивні шляхи його застосування; здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; властивість, яка реалізується лише за сприятливих умов середовища на високому рівні в різних галузях людської діяльності протягом свого життя [4, с. 8, 13].

Важливим компонентом освітнього простору закладів позашкільної освіти є матеріально-технічна база. Зазвичай заняття в гуртках організовані на базі спеціальних навчальних лабораторій, кабінетів, майстерень, залів та ін. Такі приміщення обладнані відповідно до вимог державних стандартів [6, с. 95]. У кожному з них зазвичай наявне спеціальне обладнання, інструменти, механізми, матеріали, за допомогою яких педагог організовує освітній процес. Дуже часто керівники гуртків у своїх навчальних приміщеннях розміщують виставки кращих учнівських робіт, що позитивно впливає на мотивацію дітей до навчання в гуртку. Потрапляючи в таке середовище, дитина відчуває емоційне піднесення, захоплення, що спонукає до спроб виготовити власноруч схожі вироби.

Під час освітнього процесу педагог навчає дитину працювати на спеціальному обладнанні, користуватися необхідними інструментами, пояснює властивості різних матеріалів та пристроїв, дає можливість експериментувати, самостійно поєднуючи іноді абсурдним способом деталі, матеріали і врешті решт втілити в життя свій власний неповторний проект. Така невимущена атмосфера, коли діти вболівають не за високі оцінки, порівнюючи отриманий виріб з певним стандартом, а втілюють в життя власні проекти, які живуть в їх уяві, суттєво сприяє розвитку їх креативності.

Для забезпечення гармонійної реалізації та функціонування зв'язку творчості та креативності заклади позашкільної освіти підтримують тісну співпрацю із закладами загальної середньої освіти, батьками, громадськістю.

Відомий український вчений А. Сологуб стверджує, що креативна освіта передбачає розвиток творчості дітей шляхом залучення їх до активних досліджень, що підсилюють їх суб'єктивну позицію й сприяють набуттю нових знань. Основна ідея креативної педагогічної системи – це творча свобода дітей. У цьому процесі дитина перетворюється з об'єкта творчої дії на суб'єкта та головну дійову особу. Роль педагога в організації креативного навчання полягає в переорієнтації з інформатора на фасилітатора [8, с. 35].

Під час виконання нескладних дослідницьких завдань дитина долаючи труднощі, робить для себе відкриття у галузі тих знань, які є для неї новими і таким чином здобуває для себе нові знання. Виявляючи таким чином власний творчий потенціал за допомогою такої властивості, як креативність, вихованці закладів позашкільної освіти виробляють у себе стійку здібність і прагнення до творчої самореалізації.

В. Мачунським виділені особливості освітнього процесу в закладі позашкільної освіти, дослідник зауважує, що під час навчання відбувається не просто відтворення засвоєного, а розвиток набутого досвіду, його доповнення та вдосконалення. У цьому полягає закон творчої поведінки і особливість методики педагогічного процесу. Ще однією особливістю діяльності закладів позашкільної освіти є швидке реагування на зміни в суспільстві, на потреби й інтереси підлітків, створення умов для апробації найновітніших педагогічних систем формування, гармонізації позашкільних контактів і взаємин [3, с. 11–13]. Цьому значно сприяє вільний вибір навчальної програми педагогом. У разі необхідності керівник гуртка може розробити власну, авторську програму, наповнивши її особливим унікальним змістом, проявивши власну педагогічну креативність.

Для забезпечення створення креативного освітнього середовища в закладах позашкільної освіти наявна така атмосфера, яка встановлює гармонійне співвідношення духовного світу дитини з навколишнім середовищем. Встановлення гармонії між внутрішніми та зовнішніми енергіями дає поштовх до прояву високого рівня творчого потенціалу особистості. «Творчість є засобом ліквідації внутрішньої напруги, дисгармонії між особистістю і навколишнім середовищем, спрямування особистісного потенціалу в русло конструктивної діяльності» [7, с. 24].

Підтримуємо думку В. Горського, який стверджує, що завдяки позашкільній освіті створюється «особливий освітній простір, де об'єктивно задається множинність відношень, де не лише здійснюються спеціальні розвивально-пізнавальні ігри та засвоєння досвіду виконавської майстерності, творчості та емоційно-ціннісних відносин тих, хто

навчається, але й розширюються можливості для життєвого самовизначення дітей та підлітків.

Головними перевагами, які сприяють розвитку креативності у вихованців закладів позашкільної освіти Л. Яременко виділяє наступні:

- створення необхідної обстановки для самостійних дій вихованців (під час заняття в гуртку відбувається формування трудових знань, яке виключає повну регламентацію дій учнів);

- підведення вихованців до творчої ідеї (діти включені до діяльності, яка містить у собі можливість вияву самостійних дій, педагог ніби підводить вихованців до усвідомлення та використання цієї можливості);

- стимулювання до мобілізації та застосування загальнотеоретичних і політехнічних знань для вирішення творчих завдань (діти не завжди вміють практично застосовувати набуті знання, педагог сприяє встановленню зв'язків між наявними знаннями та задачами, які необхідно вирішити);

- застосування педагогами прийомів стимулювання інтелектуальної активності за рахунок залучення до улюбленої діяльності (що забезпечує менше відволікань від роботи, докладання більшої кількості зусиль для подолання труднощів, які виникають).

Погоджуємося з Л. Вороною, яка зауважує, що саме позашкільля формує унікально креативне освітнє розвивальне середовище, відкрите для кожної дитини, яке не може створити заклад загальної середньої освіти, бо немає належної спеціалізації і фахівців для розвитку особливих здібностей та задатків учня [2, с. 23].

**Висновки.** Узагальнюючи результати наших досліджень стосовно потенціалу закладів позашкільної освіти, який сприяє розвитку креативності дітей та молоді, можна відзначити що існують певні особливості в організації освітнього процесу, які позитивно впливають на розкриття творчого потенціалу особистості. За рахунок широкого спектру різних форм креативної діяльності, дитина відчуває і усвідомлює власний внутрішній творчий потенціал. Наявність матеріально-технічної бази, обладнання, інструментів, механізмів, виставок готових виробів сприяє візуалізації та усвідомленню технологічних процесів, які призводять до конкретного результату, розуміння, що за однакових умов кожен може створити власний і неповторний виріб. Невимушена атмосфера, відсутність оцінювання, робота у власному темпі створює передумови для втілення в життя власного неповторного проекту.

Можливість вільного вибору педагогами навчальної програми, або створення авторської дає можливість проявити власну творчість, адаптувати хід освітнього процесу до наявних умов, що в цілому сприяє формуванню креативного

середовища, яке розширює світогляд та сприяє розвитку творчих здібностей усіх учасників.

**Перспективи подальших досліджень.** Проведений аналіз потенціалу закладів позашкільної освіти дозволяє сформулювати актуальне бачення можливостей з питання формування та розвитку креативності дітей та молоді в сучасній освіті. Дане дослідження показує ефективність розвитку творчого потенціалу дітей, які займаються в гуртках та творчих об'єднаннях незалежно від напряму роботи закладу позашкільної освіти. Поза межами нашого дослідження залишилися питання державної підтримки та стимулювання до розвитку креативності створення власних стартапів. Водночас відкритим залишається питання трансформації системи роботи закладів позашкільної освіти у кризових умовах, таких як пандемія COVID-19 та військовий стан на території України. Узагальнення досвіду роботи закладів у цей період та його наслідків на розвиток креативності учасників освітнього процесу є перспективою для подальшого дослідження.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Булка Н. І. Активізація внутрішніх ресурсів людини у тренінгу креативності. *Творчість у контексті розвитку людини* : зб. матер. учасн. міжнар. наук. конф. Частина 2. Київ, 2003. С. 15–16.
2. Ворона Л. І. Розвиток позашкільної освіти в Україні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 73. URL: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.73-1.3> (дата звернення: 20.08.2022).
3. Мачуський В. В., Корнієнко А. В. Стан підготовленості педагогів позашкільних навчальних закладів до формування соціальної компетентності учнів. *Нова педагогічна думка*. 2011. № 3. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/4755/1/Kornienko\\_Machuskyi.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/4755/1/Kornienko_Machuskyi.pdf) (дата звернення: 14.08.2022).
4. Павленко В. В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка*. 2016. Випуск 11. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25862/1/pavl..PDF> (дата звернення: 22.07.2022).
5. Позняк Т. М. Розвиток творчих здібностей дитини. *Наукові записки*. 2014. Випуск 125. URL: <http://dspace.cuspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/191/1/125.pdf> (дата звернення: 16.05.2022).
6. Обладнання закладів освіти. Збірник нормативно-правових актів щодо матеріально-технічного забезпечення галузі освіти. 2019. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Obladnannya-zakladiv-osvtiy.pdf> (дата звернення: 07.07.2022).
7. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навчальний посібник. К. : ІЗМН, 1996. 236 с.
8. Сологуб А. І. Особливості креативного підходу у профільному навчанні обдарованих учнів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 7. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/10308/1/Сологуб.pdf> (дата звернення: 02.05.2022).
9. Яременко Л. А. Особливості формування креативності в системі позашкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені Н. П. Драгоманова*. 2011. Випуск 26. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/972/25.pdf?sequence=1> (дата звернення: 28.08.2022).
10. PISA-2021: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення (чорновий варіант, третя редакція). Київ : Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с. URL: [http://osvita.ua/doc/files/news/867/86784/PISA-2021\\_ramkovyj-dokument.pdf](http://osvita.ua/doc/files/news/867/86784/PISA-2021_ramkovyj-dokument.pdf) (дата звернення: 17.08.2022).